

ER WAREN EENS VIER ZUSSEN

De *Gezusters Romanov* van de Britse historica Helen Rappaport begint als een sprookje. 'Er waren eens vier zussen...' Deze zinsnede betreft de dochters van groot-hertog Lodewijk IV van Hessen-Darmstadt. Een van zijn dochters, Alix, wordt verliefd op Nikolaas II, erfgenaam van de Russische troon. Normaal gesproken zou zij geen schijn van kans hebben in het hoogste echelon van de Europese huwelijksmarkt, maar de liefde is wederzijds en ze trouwen. Helaas houdt voor Alix, inmiddels tsarina Alexandra, het sprookje hier op. Haar belangrijkste taak – en tegelijk grootste frustratie – is het baren van een zoon. En dat lukt een tijdlang niet. Wel schenkt zij het leven aan vier dochters (de zussen in de titel), maar zij hebben geen rechten op de troon. De tsarina krijgt talloze adviezen na elke geboorte. Zo moet ze links liggen in bed, veel vlees eten en vooral met grote regelmaat bidden. En dat heeft 'resultaat', want na bijna tien jaar maakt zij het land blij met een mannelijke erfgenaam. Toch blijft het grote geluk voor Alix uit. Lichamelijk, maar ook geestelijk gaat ze achteruit. Bovendien lijdt de nieuwe grootvorst, Alexis, aan hemofilie – het genetisch defect dat Alix van haar Engelse familie heeft geërfd. De zorgen om haar zoon, de kwestie Raspoetin, zijn brute moord et cetera, laten hun sporen bij de tsarina na. Ook het verhaal van haar dochters Olga, Tatjana, Maria en Anastasia had een sprookje kunnen zijn. Zo wonen de prinsessen in droompaleizen – in de wintermaanden in het Alexander Paleis bij Sint-Petersburg, ooit beschouwd als het Russische equivalent van Versailles en in de

zomermaanden voor verkoeling in een datsja aan de kust. Maar de leefruimte van de meisjes is beperkt, ze worden streng bewaakt en speelkameraden ontmoeten ze minimaal. Als de onlusten in hevigheid toenemen, vertrekt het gezin in de zomer met de eigen trein naar de Krim, waar het nog betrekkelijk rustig is. Maar ook dat is tijdelijk. In de volgende twee jaar – de tsaar houdt de onrust en spanningen nu nergens meer in de hand – brengen ze de zomer op hun jacht in de Finse Golf door. Het schip wordt door marineschepen geëscorteerd en uit vrees voor een terroristische aanslag verandert het telkens van ankerplaats. Verder bezitten de meisjes alles waar leeftijdsgenoten van dromen, zoals mooie kleren (de garderobe van Maria kost naar nu omgerekend 18.500 euro op jaarbasis), sieraden, fototoestellen, telefoons, sportattributen en wat er toen allemaal aan luxe gadgets bestond. Maar belangrijker, de meisjes groeien op in een hecht gezin. Ondanks haar zwakke gezondheid drukt de tsarina een grote stempel op het gezin. Zo geeft ze haar kinderen borstvoeding, iets wat 'de Russen met stomheid doet slaan'. Ook voor Nikolaas zijn de kinderen zijn kostbaarste bezit. 'De geschiedenis mag hem vele malen veroordeeld hebben als een zwakke, reactionaire tsaar, maar als vader was hij zonder enige twijfel ongeëvenaard.' En in tegenstelling tot de jaloerse en gemene stiefzusters in *Assepoester*, om een echt sprookje te noemen, hebben de meisjes een innemend karakter en gedragen ze zich absoluut niet verwend. Sterker nog, ze zijn altruïstisch en sociaal voelend van aard.

DE GEZUSTERS ROMANOV. DE VERLOREN LEVENS VAN DE DOCHTERS VAN TSAAR NIKOLAAS II. *Helen Rappaport* (Unieboek | Het Spectrum, Houten 2015), 560 blz., € 34,99

Wanneer hun moeder kampt met haar gezondheid verzorgen zij haar. En ook voor hun broer Alexis, vaak door een bloeding met ondraaglijke pijnen getroffen, staan zij altijd liefdevol klaar. Als ze rond de twintig zijn, volgen Olga en Tatjana een Rode Kruis-opleiding en verplegen ze vervolgens als Zusters van Barmhartigheid zwaargewonde en stervende soldaten. Ook Maria en Anastasia assisteren waar nodig. Een laatste motief uit een sprookje wil ik nog noemen: in het leven van de meisjes komen tal van prinsesjes voor. Vrijwel elk koningshuis heeft wel een prins in de aanbieding – de grootvorstinnen zijn immers jong, schatrijk en bloedmooi. Van al het blauwe bloed dat er in Europa door de aderen stroomt, worden zij het meest begeerd. Staatsbezoeken vonden zelfs omwille van een koppeling plaats, zoals uit Roemenië waar de kroonprins voor zijn zoon het oog op Olga heeft laten vallen. Maar Olga en haar zussen zijn meer geïnteresseerd in de officieren uit de keizerlijke garde, met wie zij dagelijks omgaan en

op wie zij soms smoorverliefd zijn. Voor het officiële bezoek uit Roemenië zitten ze daarom expres lang in de zon om 'als noten zo bruin te bakken (...) en zagen ze er niet op hun voordeligst uit'.

Tegen het einde van hun leven verblijven de zusjes in Siberië, waar zij voor hun executie gevangen worden gehouden. Door de koude en erbarmelijke omstandigheden verliezen ze hun schoonheid en frisheid. Over Olga staat geschreven dat 'het mooie, stralende meisje van tweeëntwintig veranderd is in een verwelkte en treurige vrouw van middelbare leeftijd'.

In een toneelstuk of film heeft de hoofdpersoon vaak geen weet van het noodlot dat zal toeslaan, dit in tegenstelling tot de toeschouwer. Het voert de spanning tot een climax op. Die dramatische ironie zit ook in de geschiedenis van de vier prinsessen die tot op het laatste nog hoop koesteren dat ze naar het buitenland mogen vertrekken. Vooral tegen het einde – als de situatie steeds bedreigender wordt – krijgt het verhaal daarvoor een thrillerachtig verloop. Voor docenten en leerlingen die in de Eerste Wereldoorlog en in de Russische Revolutie geïnteresseerd zijn, is *De Gezusters Romanov* een aanrader. Het is een schitterende en realistische kroniek die inzicht geeft in de gebeurtenissen die geleid hebben tot de val van de tsaar. Bovendien is de viervoudige biografie prachtig en meeslepend geschreven. Door het gebruik van fragmenten uit onder meer de dagboeken en brieven van de zusters komt het werk authentiek over. Laat ik tot slot maar beken: tijdens het lezen ben ik van deze vier meisjes gaan houden.

Gert Moleman ■

HET PARADIJS IS ALTIJD ELDERS

Toen 6000 jaar geleden vanaf de steppen van Kazachstan voor het eerst krijgers te paard verschenen op de Balkan, sloegen de mensen massaal op de vlucht. Zo'n zeshonderd landbouwsteden – soms met honderd, soms met misschien wel 10.000 inwoners – liepen leeg. Bang voor het geweld; op zoek naar een betere plek. Vluchtelingen zijn van alle tijden. Honger drijft ze uit hun huis. Of oorlog, of onderdrukking. Ze gaan te voet, per trein, en inderdaad, per boot. Ze nemen mee wat ze kunnen dragen. Iets warmes. Iets dierbaars. Iets om mee te spelen. En ze hopen dat ze welkom zijn in het paradijs.

Soms worden ze juist weggestuurd uit wat ze voor het paradijs hielden. Zo werden in de achtste eeuw voor onze jaartelling tien van de twaalf stammen van Israël door de Assyriërs verbannen uit Kanaän, het land van melk en honing.

Ook ons land diende niet zelden als veilig heenkomen. De Republiek was immers paradijselijk in haar vrijheid. In de Gouden Eeuw waren dat grote groepen Joden uit Portugal en Oost-Europa, vluchtelingen uit de Zuidelijke Nederlanden, maar ook Duitse landarbeiders, weggejaagd door het geweld van de Dertigjarige Oorlog. Toen Lodewijk XIV in 1685 het Edict van Fontainebleau doorvoerde – wellicht gevoelloos geworden door een tergende kiespijn – ontvluchtten circa 200.000 hugenoten Frankrijk, waarvan ongeveer 12.000 in Amsterdam belandden. Enkele duizenden kwamen terecht in andere Nederlandse steden.

'Wereldwijd zijn zestig miljoen mensen gedwongen een zwervend bestaan te leiden'

We vochten, vestigden ons en trokken grenzen; we maakten staten en zeiden: 'Dit is ons land en dat is jullie land en als je hier naar binnen wilt, prima, maar alleen als het geopolitiek schikt, alleen als we ons kunnen vergewissen van je goede bedoelingen en neem alsjeblieft wat geld en kunde mee. Dan is dit ook jouw paradijs.'

Tijdens de Eerste Wereldoorlog sloegen zo'n tien miljoen mensen op de vlucht. In de nadagen van de Tweede Wereldoorlog zwierven maar liefst veertig miljoen vluchtelingen door Europa. Meer dan vier miljoen Palestijnen verlieten de afgelopen eeuw hun huis. Vijf miljoen Afghanen zagen na de Russische inval in 1979 hun bed nooit weer. Het zijn ongelofelijke aantallen.

En dan nu. In 2014 verlieten *per dag* 42.500 mensen huis en haard, op zoek naar een veiligere plek in eigen land of daarbuiten. De helft daarvan was jonger dan achttien jaar. Wereldwijd zijn zestig miljoen mensen gedwongen een zwervend bestaan te leiden. Ze worden welkom geheten of geweerd, aan de hand genomen of weggeduwd. Dat is altijd zo geweest en dat zal altijd zo blijven, want het paradijs is altijd elders.

Jelte Posthumus woont in Groningen en is docent geschiedenis aan de CSG Liudger in Drachten. Hij schrijft al jaren over het onderwijs. Daarnaast is hij radiopresentator voor Glasnost, een Gronings radioprogramma over kunst en cultuur. Ook is hij muzikant en film liefhebber.

Wil je op deze column reageren? Mail naar maarmeneer@gmail.com.